

Recenzja doktoratu mgr Klary Frąkały

Ks. Sebastian Nuceryn jako tłumacz pism św. Teresy z Ávila

Lublin 2025, ss.268

napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mirosławy Hanusiewicz-Lavallee

Recenzowana rozprawa poświęcona została działalności translatorskiej Sebastiana Nuceryna, duchownego przełomu XVI i XVII wieku, którego przekłady pism Teresy od Jezusa, twórczyni należącej wówczas do awangardy duchowości potrydenckiej, przyczyniły się do upowszechnienia znajomości tekstów mistyczki, a pośrednio wpłynęły, zdaniem piszącej te słowa, na kształt piśmiennictwa kobiet w XVII i XVIII wieku w Polsce. Przekłady Nuceryna nie były dotychczas analizowane, choć potrzeba ta została zasygnalizowana już w badaniach przedwojennych (S. Ciesielska-Borkowska, *Mistycyzm hiszpański na gruncie polskim*, Kraków 1939).

Przedstawiona do recenzji praca doktorska *Ks. Sebastian Nuceryn jako tłumacz pism św. Teresy z Ávila* składa się z dwóch części, z których każda podzielona została na pomniejsze rozdziały. Część pierwsza, *Z Ávila do Krakowa* ma ich trzy: *Św. Teresa z Ávila* (ss.17-38); *Sebastian Nuceryn i jego środowisko* (ss.39-62); *Drobne prace literackie i pierwsza etiuda translatorska Nuceryna* (ss. 62-85). Część druga *Przekłady pism św. Teresy – w poszukiwaniu polskiego języka mistycznego* składa się czterech rozdziałów: *O fundacjach zakonu i klasztorów karmelitów i karmelitanek bosych [...] księgi*; *Droga doskonałości przez świętą Teresę [...] napisana*; *Zamek wewnętrzny abo Gmachy dusze ludzkiej*; *Dalsze dzieje przekładów Nuceryna*. Podział ten wynika z faktu, że wymienione trzy translacje są głównym obiektem zainteresowania młodej badaczki. Praca zaopatrzona została także we *Wstęp*, *Zakończenie*, *Bibliografię*, streszczenie w języku angielskim. Kompozycja rozprawy nie budzi zastrzeżeń,

jest logiczna, właściwe są także proporcje kolejnych części, które stopniowo dopełniają obraz podjętego zagadnienia.

Przekłady pism Teresy od Jezusa dokonane przez Sebastiana Nuceryna w pierwszej połowie XVII wieku miały pionierski charakter. Autorka wyszła z założenia, że dzieło tego tłumacza jest wartościowe badawczo nie tylko ze względu na fakt, iż był on pierwszym, który przybliżył polskiemu odbiorcy pisma Teresy od Jezusa, ale tym samym wprowadził do polszczyzny kategorii mistycyzmu, wcześniej nieznaną polskiej kulturze religijnej. Wkład ten stanowił istotny etap w recepcji i adaptacji hiszpańskiej tradycji duchowej, choć właściwymi źródłami translacji były, w tym przypadku, tłumaczenia włoskie.

Przyjęta struktura pracy pozwala jasno dostrzec część teoretyczno-historyczną i analityczną. W części pierwszej oraz zakończeniu dominują elementy biograficzne i historyczno-kulturowe oraz konieczne elementy metodologiczne. Część druga pracy, analityczna, dotyczy konkretnych tekstów św. Teresy w translacji Sebastiana Nuceryna, a Autorka skupia się na porównaniu wersji hiszpańskiej, włoskiej i polskiej utworów w ich ogólnej strukturze i drobiazgowych zestawieniach reprezentatywnych, wybranych fragmentów utworów. W części tej, a także w wykorzystanych badaniach włoskich i hiszpańskich widoczna jest biegłość Doktorantki w posługiwaniu się obydwoma językami, co umożliwia pracę komparatystyczną i translatologiczną, łączącą zagadnienia historyczne, kulturowe, literaturoznawcze i praktyczne aspekty przekładu. Kompozycja pracy nie budzi zastrzeżeń, jest logiczna, uzasadniona, a kolejne rozdziały i części dopełniają podejmowaną tematykę.

We wstępie Doktorantka sprecyzowała cel pracy wskazując, że w obszarze jej zainteresowań znajdzie się „analiza i opis warsztatu translatorskiego Sebastiana Nuceryna” (s. 3) . Cel ten został w kilku miejscach doprecyzowany jako wypełnienie luki badawczej wobec osoby i działalności tłumacza, a odwołując się do metod badawczych Petera Burke’a, (*Cultures and Translation in Early Modern Europe*, Cambridge 2007) dwukrotnie wskazane zostały jako użyteczne, a nawet kluczowe dla tej pracy, sformułowane przez niego pytania badawcze: „, Kto tłumaczył? Co? Dla kogo? W jaki sposób, jakie to miało konsekwencje?” (s. 13, 14) . Prace Burke’a oraz pośrednio wskazanie na krąg antropologii spod znaku Evansa-Pritcharda dookreśliły zamierzenia metodologiczne Doktorantki. Pani Frąkała przywołała ideę przekładu kulturowego jako koniecznego wyboru w pracy translatorskiej, której efektem jest nie tyle literalna transpozycja tekstu, co przeniesienie na obcy grunt, oprócz kształtu literalnego, całej sfery wartości kulturowych i nowych jakości, co Burke określił mianem koniecznej niejako

„przemocy” wobec oryginału (P. Burke, *Cultural Translation in Early Modern Europe*, New York 2007; We wstępie, w którym sformułowane zostały cele pracy, pojawił się jeszcze jeden kluczowy dla rozprawy i badania przekładów Nuceryna termin: „przekład zapośredniczony” (*relay translation*), uzasadniony ze względu na fakt, że polski tłumacz przyswoił pisma św. Teresy polszczyźnie nie z oryginału hiszpańskiego, ale przez pośrednictwo tłumaczeń włoskich. Rola drogi mediacji jest o tyle istotna, że kultura, piśmiennictwo i język włoski były ważnymi „kanałami” adaptacji idei europejskich na grunt literatury i kultury polskiej, co udowadniają liczne badania (J. Miszalska, *Koloander wierny i Piękna Diane. Polskie przekłady włoskich romansów barokowych w wieku XVII i w epoce saskiej na tle ówczesnych teorii romansu i przekładu*, Kraków 2003; *Z ziemi włoskiej do Polski*, tejże, *Przekłady z literatury włoskiej w Polsce do końca XVIII wieku*, Kraków 2015). Ponadto w tej części rozprawy Autorka pokrótce zaprezentowała, jak przebiegała transmisja pism św. Teresy do obiegu europejskiego, tłumaczenia jej tekstów na francuski, włoski, angielski (s.4-6), co miało przyczynić się do upowszechnienia znajomości mistyki założycielki Karmelu w przestrzeniach kultury Europy. Mgr Frakała tym samym zasygnalizowała, że zna analogiczne badania odnoszące się do pism Świętej i ich recepcji na kontynencie (s. 4-6) i wstępnie wskazała dysproporcję pomiędzy tłumaczeniami i wydaniem francuskimi (80 edycji w XVII wieku), włoskimi, hiszpańskimi a polskimi. Wymieniła także najważniejsze prace historycznoliterackie związane z kulturą karmelitańska i recepcją św. Teresy zaistniałe w badaniach polskich. W czternastostronicowym wprowadzeniu, oprócz wskazania celu pracy, zawarte zostały zagadnienia dawnego przekładu, kwestie rozprzestrzeniania pism św. Teresy w Europie i badania nad tą problematyką, teoria przekładu kulturowego oraz przekładu zapośredniczonego a także szybki przegląd opinii na temat Nuceryna w dotychczasowych pracach badawczych.

W rozdziale I.1 *Święta Teresa z Ávila – reformatorka i pisarka* przedstawiona została droga życiowa słynnej mistyczki oraz jej twórczość, okoliczności powstania jej pism i doświadczenia duchowe, które ją ukształtowały, wpłynęły na rozwój duchowy i późniejsze teksty. Po kolei omówiono najważniejsze zagadnienia związane z jej *Sprawozdaniem duchowym*, *Konstytucjami*, *Drogą doskonałości*, *Księgą życia*, *Komentarzami do Pieśni nad pieśniami*, a następnie *Księgą fundacji* oraz *Zamkiem wewnętrznym*. Doktorantka opisała także etapy powstawania kolejnych tekstów i najważniejsze cechy piśmiennictwa Świętej, zwłaszcza chodzi tu o przywoływany później w pracy „egocentryzm narracyjny” jako znak rozpoznawczy św. Teresy (s.30-31) . Wielokrotnie podkreślone zostały także cechy stylu św. Teresy,

komunikatywność języka, prostota języka *castellano*, wypowiedzi odległe od uczonego stylu retorycznego, obfitujące w kolokwializmy i elementy kultury oralnej (s.24-25). W rozdziale przyjęto chronologiczny porządek, a beatyfikacja 1614 i kanonizacja 1622 twórczyni reformowanego zakonu karmelitańskiego w narracji rozprawy połączona została linearnie z mającymi lada moment spełnić się pierwszym polskim przekładem jej pism autorstwa Sebastiana Nuceryna. Rozdział ten, konieczny i niebudzący wątpliwości, ma raczej charakter prowadzenia w tematykę Terezjańską, trudno tu bowiem mówić o badawczych, nowych ustaleniach.

Jako kolejny z „żywotów nierównoległych”, jak to określiła Autorka w tej części rozprawy, znajduje się rozdział dotyczący życia i działalności Sebastiana Nuceryna. Doktorantka postępuje w nim za ustaleniami Barycza w *Polskim słowniku biograficznym*, ale rozszerza zasygnalizowane słownikowo konteksty działalności Orzeszka. Autorka wyraźnie wyeksponowała rolę Akademii Krakowskiej w kształtowaniu profilu działalności Nuceryna, a sylwetka Sebastiana Orzeszka została ukazana w bardzo szerokim kontekście wpływów akademickich erudyty i hellenisty Marcina Szlachcińskiego, rektora Akademii Krakowskiej Jakuba Górskiego, tłumacza i dyplomaty, Jana Focha. Na następnym etapie pracy Doktorantka, dopełniając wizerunek tłumacza, pochyliła się nad innymi niż pisma św. Teresy przekładami i pracami literackimi Nuceryna. Niewątpliwie najważniejszym omówionym tutaj tekstem jest żywot Teresy z Ávili pióra jezuitę hiszpańskiego Franciszka de Ribery. Na materiale żywotu zaprezentowana została po raz pierwszy metoda porównywania tekstu oryginalnego i translacji. Na ustaleniach dotyczących postaci Nuceryna kończy się część teoretyczno-historyczna pracy.

W części *Przekłady pism świętej Teresy – w poszukiwaniu polskiego języka mistycznego* Doktorantka podejmuje porównawcze badania komparatystyczne, sięga analizę filologiczną oraz intertekstualny ogląd tekstów. Odnajdujemy tu drobiazgową, trójjęzyczną analizę utworów Świętej w ich brzmieniu oryginalnym, przekładzie włoskim i polskim. W ten sposób Autorka pokazała zmiany, które miały miejsce w przekładach kolejnych utworów zarówno na poziomie ich struktury, jak i zaistniałe subtelne różnice semantyczne na poziomie języka tekstów, a także innowacje wprowadzone przez tłumacza, a ukierunkowane na polskiego odbiorcę. Doktorantka omawiając kolejne teksty Nuceryna wskazała edycje, które stały się podstawą translacji i przedstawiła swoje hipotezy co do okoliczności, w których tłumacz i przyjaciel zakonu mógł wejść w posiadanie tychże źródeł (miedzy innymi anonimowe *Relatione delle cose più notabili occorse nelle Foundationi de' Monasteri che fece Santa Teresa di Giesu, 1622, Camino di Perfettione che scrisse per le sue monache la B. Madre Teresa di*

Giesu Fr. Soto, 1603, tegoż *Le mansioni overo Castello interiore della B. Madre Teresa di Giesu*, 1604) Zestawienia wersji językowych ujęto w rozległe tabele unaoczniające pracę tłumacza np. ss.70-76, 88-94, 133-138,164-168), które wizualizują postępowanie tłumacza ze źródłem. Wobec każdego z omawianych tekstów Doktorantka drobiazgowo przeanalizowała ramę wydawniczą polskich pierwodruków. Porównując cechy językowe oryginału, przekładu włoskiego i polskiego kolejnych utworów, za każdym razem Autorka dochodzi do analogicznych wniosków, które składają się na całościową charakterystykę translacji Nuceryna, na przykład umiejętność oddania i uchwycenie gawędziarskiego stylu św. Teresy, humoru (113), familiarnego charakter tekstu i języka (112), istotnej funkcji zdobnień, (np. kącik, klasztor, domek, mieszkаницzko s. 121), skłonności do paremii, dialektu, oralnej konstrukcji wypowiedzi(s. 170) . Doktorantka odnotowuje subtelne przesunięcia semantyczne np. na s. 115, gdzie mowa jest o zmianie funkcji poznawczych szatana od poznania rzeczywistości w wersji hiszpańskiej, rozpoznawania w wersji włoskiej , a polskiej odbioru wzrokowego, „widzenia” świata (s. 115) . Innowacji Nuceryna jest wiele, a Autorka pokazuje, że tłumacz nie tylko delikatnie odkształcał sensy, ale też dodawał własne elementy tekstu np. wzmacniające afektywny charakter wypowiedzi (s.182). Mgr Frąkała w tej części rozprawy zajęła się też narzędziami paratekstowymi, których użył Sebastian Nuceryn w celu przybliżenia polskim odbiorcom nauki mistycyzmu. Tak dzieje się między innymi w tłumaczeniu *Drogi doskonałości*, czy *Zamku wewnętrznym*, gdzie zamieszczony został *Klucz do tych gmachów, to jest Summariusz zebrany, do zrozumienia wszystkiego, co się w tych księgach zamyka, służący* (s. 131, 160) . Wskazując cechy oryginału i ich odwzorowanie lub modyfikację w tłumaczeniu polskim Autorka podjęła też zapowiadane we wstępie zagadnienie formowania w przestrzeni polszczyzny przez Nuceryna języka mistycznego, co jej zdaniem, nie do końca okazało się sukcesem tłumacza (s. 157) . Ostatni rozdział części analitycznej dotyczy dalszych dziejów przekładów Nuceryna i ich roli w kształtowaniu kolejnych translacji polskich Świętej z Ávili. Celem tej części pracy była odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu przekłady Sebastiana Orzeszka utorowały drogę późniejszym pracom translatorskim i przyczyniły się do ich rozwoju oraz jak długo trwały w kulturze polskiej. Szczególną uwagę mgr Frąkała zwróciła na bardzo wczesne, bo już pochodzące z lat 60. XVII wieku przeróbki tłumaczeń Nuceryna, które, jej zdaniem „zdradzają zarówno ciągłość tradycji, jak i potrzebę modyfikacji względem wcześniejszych tłumaczeń (s.219) . Zakończenie rozprawy ma charakter podsumowujący dotychczasowe wnioski cząstkowe. Autorka w tej części pracy odniosła się również do szerszego zjawiska mistyki hiszpańskiej i transmisji innych tekstów tego nurtu poprzez tłumaczenia włoskie w obszar polskiej kultury religijnej.

Rozprawa mgr Frąkały prezentuje wiele zalet, ale są też obszary wymagające zdecydowanej korekty. Zaczynając jednak od pozytywnych cech dysertacji należy podkreślić wagę faktu, że jest to pierwsza tak obszerna praca poświęcona Sebastianowi Nucerynowi. Oprócz fundamentalnego waloru, jakim jest zainteresowanie się tematyką przekładu Terezańskiego należy zwrócić uwagę także na inne wartościowe zagadnienia. Doktorantka podjęła zaproponowane jeszcze w pierwszej połowie XX wieku badania nad mistycyzmem hiszpańskim w Polsce, w których wówczas wskazany został obszar badawczy. Mgr Frąkała znacznie rozszerzyła jednak ogląd zasygnalizowany przez Stefanię Ciesielską-Borowską na kilkunastu stronach jej pracy, drobiazgowo analizując teksty Sebastiana Nuceryna /Teresy z Ávili w ich trójjęzycznych wersjach. W wielu przypadkach postawione przez badaczkę sprzed niemal stu lat tezy zostały potwierdzone. Praca ukazała te przekłady w kontekście translacji europejskich i dowiodła że polskie piśmiennictwo religijne z awangardową wówczas duchowością karmelitańską podążało za tego typu twórczością w Europie, choć nie dorównywało jej ilościowo.

Autorka ostatecznie sprecyzowała źródła przekładu Orzeszka i udowodniła, dlaczego wskazane teksty musiały być podstawą jego pracy. Jednocześnie poprzez zastosowanie badania trójjęzycznego Doktorantka wykazała, że Nuceryn nieświadomie powielał błędy przekładu zawarte w translacjach włoskich. Mgr Frąkała rzeczowo wyjaśniła także i obaliła za pośrednictwem badań hiszpańskich utrzymywane przez długi czas przekonanie o istnieniu dwóch jezuickich żywotów Świętej – Ribery i Ribadeneiry (s.68) . Doktorantka dostrzegła, że fakt pojawienia się przekładów Teresy od Jezusa należy wiązać z pobudzeniem religijnym przełomu XVI/XVII wieku. Sięgnęła przy tym po najważniejsze badania włoskie, hiszpańskie czy francuskie ujawniając swoje horyzonty myślowe. Słusznie powiązała również działania translatorskie Nuceryna z innymi zjawiskami piśmiennictwa duchowościowego i ascetycznego w Polsce początków XVII wieku , np. Kaspra Drużbickiego czy Mikołaja Łęczyckiego.

Jak już wspomniałam, za ważne należy uznać odnoszące się do sylwetki tłumacza passusy dotyczące środowiska, w którym dojrzewały jego literackie i translatorskie umiejętności. W części analitycznej do wartościowych należą fragmenty, w których Autorka omówiła typowe dla języka i stylu Teresy z Ávili cechy np. zręcznie oddany przez Nuceryna „egocentryzm narracyjny” (miedzy innymi. s. 30, 122) . Podobne zalety mają ustępy dotyczące języka przekładów , zmagania się się tłumacza z prostotą oryginału, dialogicznym tonem, żywą metaforą, wyrażeniami idiomatycznymi i humorem przy jednoczesnej konieczności dostosowaniu tych elementów do języka polskiego i oczekiwań odbiorców. Autorka pokazała

także jak opisy osobistych doświadczeń Reformatorki Karmelu zostały przez tłumacza „zobiektywizowane” i często pozbawione zbyt subiektywnych aspektów (s.83, 107) . Wobec stylu Świętej wyzwaniem translatorskim były , zwłaszcza w *Zamku wewnętrznym*, takie cechy jak alegoryczność i obrazowość dyskursu mistycznego, z których, zdaniem Doktorantki, również tłumacz wywiązał się poprawnie.

Za warte rozwinięcia uznaję uwagi mgr Frąkały o eliminacji w żywocie Teresy z Ávili „cielesnego wymiaru” mistyczki (s.80) . W części analitycznej za interesujące należy uznać wszystkie uwagi na temat paratekstowych dodatków: sumariuszów, marginaliów, regestrów, do tłumaczeń sformułowanych przez Nuceryna, które wskazywały najważniejsze elementy myśli Świętej, wskazywały rozwiązania interpretacyjne, komentowały. To swoiste prowadzenie czytelnika/czytelniczki wynikało też, co dostrzegła Autorka, z graficznej i edytorskiej strony omawianych siedemnastowiecznych publikacji, w formułowanych przez Nuceryna marginaliach ale także „rączkach notabene”(s. 133).

W rozprawie rozsiane są cenne konteksty kobiece, współcześnie uznawane za kluczowe w piśmiennictwie i roli Teresy od Jezusa. Są one widoczne w strukturze jej języka, a sygnalizują takie wartości jak wspólnotowość kobiet, czułość wobec siebie, kobieca afirmacja, bliskość kobiet, intymny ton narracji Świętej. Za interesujący uznać należy fragmenty dotyczące aktualizacji kulturowej tekstu Teresy od Jezusa, to jest usunięcia przez tłumacza lokalnych elementów kastylijskich i zastąpienie ich nawiązaniem do rozpoznawalnych w Rzeczypospolitej zagadnień innowierstwa (np. s.78) . Podobnie Autorka dostrzegła ciekawe zagadnienie modyfikacji metamorfozy wizerunku kobiety wobec pierwowzoru hiszpańsko-włoskiego (s. 80).

W prezentowanej rozprawie znacznie lepiej wypadają analityczne części dotyczące konkretnych tekstów niż poprzedzające je czy zamykające syntetyzujące rozdziały o charakterze historyczno-kulturowym. Rozprawa doktorska mgr Frąkały, choć zawiera wiele cennych uwag, to jednak wymaga uściśleń, korekt i uzupełnień, a niektóre omówienia powinny być kontekstowo poszerzone. Przedstawię najważniejsze z nich.

O ile Autorka szczegółowo zaprezentowała środowisko Akademii Krakowskiej jako miejsce kształtowania kompetencji Nuceryna, to w całej pracy zabrakło najważniejszego wobec przełomu XVI i XVII wieku kontekstu, jakim była kontrreformacja i dominujący, religijny klimat kulturowy epoki., a specyfika okresu potrydenckiej odnowy religijnej była najważniejszym kontekstem pojawienia się i rozszerzania w Polsce nauk Teresy od Jezusa, jej

mistycyzmu, szkoły hiszpańskiej oraz postaw bezkompromisowości religijnej. Tego tła zabrakło chociażby wobec postaci Konstancji z Myszkowskich Bużeńskiej i jej konwersji. Warto było na przykład wspomnieć o spektakularnych i komentowanych publicznie nawróceniach w tym czasie jej braci, Zygmunta i Piotra (1578). Podobnie szerszych kontekstów kulturowych zabrakło we fragmentach dotyczących rzymskiej edukacji Nuceryna, a znalazł się o w Rzymie w czasach prawdziwego „szturmu” Polaków – studentów, pielgrzymów- na Wieczne Miasto. Podobnie za pobieżne uznaje zdawkowe przedstawienie informacji na temat nurtu mistyki hiszpańskiej, której owocem była twórczość Teresy od Jezusa. W pracy są obecne ogólne sformułowania, na przykład „typowe dla mistyków” (s.36), ale przybliżenia tego fenomenu kulturowo-religijnego brak, podobnie jak kontekstów zainteresowania duchowością hiszpańską w Polsce tego czasu. Autorka chętnie sięga do bardzo starych źródeł wiedzy o istotnych dla pracy postaciach, np. prac Hiacynta Pruszcza, Floriana Jaroszewicza czy żywotu zakonnego. Oddają one klimat epoki, są historycznie najbliższe obiektowi zainteresowania, ale wobec tego rodzaju przekazów należałoby zachować dystans i krytyczne podejście co do zawartych w nich informacji. Dotyczy to przede wszystkim naiwnie wypadającej sylwetki Konstancji Bużeńskiej, częściowo także Nuceryna. Obraz pierwszej polskiej fundatorki Karmelu wyłaniający się z pracy skłania do wyrażenia opinii, że Doktorantka nieco łatwowiernie i w sposób mało krytyczny traktuje zakonne źródła hagiograficzne bez uwzględnienia koniecznej tu konwencji. Odnosząc się do wiedzy o głównym bohaterze rozprawy sugerowałabym zapoznanie się z notką w *Staropolskie piśmiennictwo hagiograficzne* J. Nastalskiej, A. Witkowskiej, której zabrakło w pełnym wykazie opracowań. Dobrym rozwiązaniem byłoby również sięgnięcie do elektronicznej bazy studentów i profesorów UJ <https://archiwum.uj.edu.pl/cac>, gdzie pod nazwiskiem Nuceryna dostępne są źródła rękopiśmienne dotyczące jego osoby nieuwzględnione przez Doktorantkę – (na przykład BJ, rkps 252, Liber promotionum philosophorum ordinis [...] 1561-1655). Doktorantka nie skomentowała też wszystkich zawartych w biogramie PSB informacji dotyczących Nuceryna, np. należało zwrócić uwagę na powtarzającą się w różnych kompendiach informację na temat współautorstwa Nuceryna w tłumaczeniu F. Queveda y Villegas *Polityka Boża. Rządy Chrystusowe* 1633 (co w pewien sposób uzasadnia Barycz), i choć to mało prawdopodobne współautorstwo, to, jak sądzę, należało skomentować te dane.

Praca dotyczy przekładu, a jednak nie znalazła się w niej miejsca pogłębiona refleksja na temat tego, jak wyglądała na przełomie XVI/XVII wieku praktyka translatorska, jakie były dokonania polskich tłumaczy i jak tłumaczenie Nuceryna sytuują się w polskich trendach tego okresu. Za

pobieżne uznają odniesienie się do idei przekładu jako „oswojenia”, „udomowienia” we *Wstępie* (s.13) . Przekłady Orzeszka nie były w tym czasie zjawiskiem izolowanym, a piśmiennictwo polskie obfitowało w translacje, zaś liczne przekłady i adaptacje z włoskiego w kulturze polskiej miały misję kulturotwórczą. Kluczem metodologicznym rozprawy jest koncepcja Perera Burke’a, którą skrócić można (co uczyniła Doktorantka) do sformułowania: „kto tłumaczył? z jaką intencją? co? dla kogo? w jaki sposób? jakie to miało konsekwencje?” Autorka jednak nie wyjaśniła wszystkich powyższych kwestii, a lukę stanowi, w mojej opinii, odpowiedź na ostatnie pytanie. Doktorantka nie sięgnęła bowiem do innych źródeł z epoki, aby sprawdzić, w jako sposób w obiegu czytelniczym, a zwłaszcza w środowisku karmelitańskim obecne były przekłady Nuceryna. A można to było sprawdzić na kilka sposobów, na przykład przeglądając wydane zapiski karmelitanek lub ich dotyczące (Marianna Marchocka, Anna Stobieńska , Teofila Zadzikowa), które na poziomie języka pokazałyby użycie proponowanych przez tłumacza leksemów bądź fraz (np. *zachwycenie*), ale też zdradziłyby inne, nieużywane przez Nuceryna określenia, a na poziomie odbiorczym wskazałyby np. które utwory Teresy od Jezusa czytywała w przekładzie np. Marianna Marchocka i w jakich momentach jej żywota pojawiają się te teksty. Wartościowe dla pracy byłoby przejrzanie rękopisów w archiwum karmelitanek na ul. Kopernika w Krakowie w celu identyfikacji licznych tam rękopiśmiennych polskich kopii tekstów Teresy od Jezusa. Kolejną możliwością badawczą było w sprawdzenie katalogu starych druków w tymże archiwum i bibliotece na Wesołej pod kątem zachowanych edycji Teresy od Jezusa/Nuceryna, a także przyjrzenie się zawartości bibliotek karmelitów bosych (np. w Archiwum Prowincji w Krakowie). Po inne źródła karmelitańskie Doktorantka również nie sięgnęła, a przyniosłyby one cenne informacje, jak na przykład ta w kronice karmelitanek krakowskich (wydanej na początku XX wieku przez Rafała Kalinowskiego), w której postać Nuceryna pojawia się kilkakrotnie, a znajduje się tu zapis o tym, że tłumacz przekazał karmelitankom w testamencie sporą natenczas sumę. Faktograficznym potknięciem jest nieodnotowanie i nieuwzględnienie badawcze drugiej edycji tłumaczenia żywota Teresy od Jezusa z 1638 roku (Poznań, druk W.Regulusa). Sądzę, że Doktorantka nie doceniła roli, jaką ten jezuicki żywot odegrał w upowszechnianiu duchowości karmelitańskiej w Polsce, gdyż był to najbardziej „sztandarowy” tekst o Świętej. (A.Smagacz, *Karmelici bosci w Lublinie w latach 1610-1884*, Lublin 2012, s. 70).

W rozprawie nie dostrzegam rażących uchybień wobec narzędzi naukowych czy języka, choć pojedyncze błędy zapisu są obecne (np. *Polski słownik biograficzny vs Polski Słownik Biograficzny; Droga Doskonałości vs Droga doskonałości*). Jest jednak element składu, który

uznają za istotne niedopatrzenie, dość mocno rzutujące na odbiór rozprawy. Chodzi mianowicie o niewyodrębnianie bardzo długich cytatów hiszpańskich, włoskich i polskich, a fragmenty te, zazwyczaj następujące po sobie, niejednokrotnie obejmują większą część strony. Nieestetyczny błąd składu pojawił się s. 82 (tabela). Ponadto stoję na stanowisku, że bardziej poprawną formą jest „Teresa z Ávili”, choć ta forma „Teresa z Ávila” jest spotykana nader często (np. edycja pism Teresy od Jezusa 2007).

Konkluzja

W przedstawionej recenzji zawarłam tak zalety, jak i wady poddanej mojej ocenie pracy. O ile pochwały są zazwyczaj dość łatwe do sformułowania, to uchybienia wymagają szerszego uzasadnienia. Nie zmienia to jednak faktu, że Pani mgr Klara Frąkałą zmierzyła się z tematem dotychczas zaniedbanym, wskazywanym do dawna badawczo jako interesująca przestrzeń, ale niepodejmowanym. W niektórych częściach, tam gdzie konieczne były pogłębione badania kontekstowe, historyczne i kulturowe, w pracy zabrakło panoramicznego obrazu, który pozwoliłby na ukazanie tłumaczeń Nuceryna szerzej. Nie zmienia to faktu, że Doktorantka wykonała ambitną i wymagającą pracę oraz poprowadziła ją w częściach analitycznych drobiazgowo. Konkludując, po zapoznaniu się z dysertacją mgr Klary Frąkałą, oceniam, że rozprawa spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim i rekomenduję dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania jej stopnia doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo.

Anna Nanelle - Strużka